

MEDDIG TART A GYERMEKKOR? - AZ ÉLETKOR JOGI DIMENZIÓI¹

E tanulmány célja, hogy a belátási képesség jogi szabályozása és a nevelés szoros kapcsolatára hívja fel a figyelmet. A téma aktualitását egyfelől az adja, hogy a közoktatási törvény² 2003. évi módosítása felemelte a tankötelezettségi életkort a tizennyolcadik életév betöltéséig, ugyanakkor az elmúlt időszakban a figyelem ráirányult a gyermekbűnözés jelenségére,³ mely probléma megoldását egyes szakemberek a büntethetőségi életkor leszállításában vélik megtalálni.⁴ Mielőtt azonban állást foglalnánk egy olyan fontos társadalmi kérdéstről, mint amilyen gyermekeink büntethetősége, érdemes megismerni a vonatkozó szabályok minden oldalát. Ezért kísérletet teszek azoknak az életkorhoz kötődő világi jogi normáknak a bemutatására, amelyeknek ismerete a tárgyi tudás átadása mellett a nevelés feladatában is nagy szerepet vállaló pedagógusok, valamint a keresztény erkölcsi normák átadásával az erkölcsi normák kialakításában, az

1 A tanulmány prezentációs változatát a szerző a 2009. április 17-én megrendezett II. Szegedi Katolikus Hittanár Konferencián ismertette.

2 Lásd a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvényt módosító 2003. évi LXI. törvény 2. §-át, mely az 1993. évi LXXIX. törvény 6. §-át akként módosította, hogy a tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tanuló a tizennyolcadik életévét betölti, valamint a 82. §-t, mely az 1993. évi LXXIX. törvény 129. §-át megváltoztatva írja elő, hogy a tankötelezettségi életkor kiterjesztése először azokra a tanulókra válik hatályossá, akik a tanulmányaikat az általános iskola első évfolyamán az 1998/99. tanévben kezdték meg.

3 A gyermekbűnözéssel kapcsolatban szükséges annak megjegyzése, hogy egyes szerzők kriminálstatistikai adatokra támaszkodva arra hívják fel a figyelmet, hogy valójában nem arról van szó, hogy a gyermekkorúak által elkövetett bűncselekmények száma nőtt volna meg jelentősebb mértékben, hanem inkább az elkövetéskori életkor csökkenése tapasztalható, valamint a média torzító hatása folytán az a látszat keletkezett, mintha az erőszakos bűncselekmények lennének túlsúlyban, holott továbbra is a vagyon elleni bűncselekmények dominanciája a jellemző. Emellett arra is figyelmeztetnek, hogy 1990-es évek fordulóján lezajlott társadalmi-gazdasági változások a felnőttkori bűnözés arányában is emelkedést mutatnak {Lásd erről bővebben Csemáné Dr. Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés, In: Kriminológia – Szakkriminológia (Szerk.: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós), Complex Kiadó Kft., Budapest, 2006, 525-542.}

4 Lásd például Vavró István: A gyermek- és fiatalkorúak „bűnözésének” néhány kérdése, Család, gyermek, ifjúság, 2000. évi 3. szám, 7-10.

erkölcsi alapok megszilárdításában nélkülözhetetlen munkát végző hitoktatók számára is egyaránt fontos.

A gyermeki életkor jogi szabályozásának áttekintése tehát azért szükséges, mert a közoktatásról szóló törvényt módosító 2003. évi LXI. törvény már előírja a tizennyolcadik életév betöltéséig való tankötelezettséget azoknak az esetében, akik az 1998/1999. tanévben kezdték meg tanulmányaikat,⁵ így e törvénymódosítás folytán az említett korcsoportba tartozó, valamint ezt követően minden gyermek számára örvendetes módon kitolódik az az életkori szakasz, amely az iskolai rendszerű tanulásra, az ismeretek intenzív elsajátítására szolgál.⁶

A tankötelezettségi időszak vége tehát – az említett módosítás folytán – egybeesik a polgári jogi nagykorúság,⁷ és a házasságkötéshez, vagyis a családalapítás első lépéséhez szükséges korhatár⁸ eléréseivel. Ez ideális találkozásnak minősül, de a gyermekkor életkori szabályozása más jogágakban sajnos korántsem mutat ilyen egységes képet, mely körülmény arra késztetett, hogy számba vegyem a gyermekkort érintő jogszabályi rendelkezések tartalmát, ezzel ösztönözve a társtudományokkal, és persze a jogalkotással foglalkozó szakembereket arra, hogy az eltérésekből adódó ellentmondásokra felfigyeljenek, és ahol szükséges, ott azok megszüntetése érdekében lépéseket tegyenek.

Ha a sort a jogrendszerünkben jelenleg kiszabható legsúlyosabb szankció, a szabadságelvonás büntetés alkalmazását lehetővé tévő Büntető Törvénykönyvünk⁹ rendelkezéseinek megvizsgálásával kezdjük, akkor azt tapasztaljuk, hogy a „büntetőjogi” gyermekkor egyazon gyermek esetében csupán a tizennegyedik életév betöltéséig

5 Lásd a 2003. évi LXI. törvénnyel módosított 1993. évi LXXIX. törvény 6. §-ának (3) bekezdését.

6 Az 1993. évi LXXIX. törvény 6. §-ának (6) bekezdésében elhelyezett külön szabály szerint azonban a tizenhatodik életév betöltése után kérelmére megszűnik annak a személynek a tankötelezettsége, aki érettségi vizsgát tett, vagy államilag elismert szakképesítést szerzett, illetve házasságkötés révén nagykorúvá vált, vagy gyermekének eltartásáról gondoskodik.

7 A polgári jogi nagykorúságot a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (Ptk.) a cselekvőképesség kérdései körében, a kiskorúság miatt fennálló cselekvőképzetlenséggel, illetve korlátozott cselekvőképességgel összefüggésben szabályozza. E szabályok szerint kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, kivéve, ha házasságot kötött (Ptk. 12. §-a). A tizenhatodik életév betöltése után a gyámhatóság engedélyével történt házasságkötés tehát a nagykorúvá válást vonja maga után, mely körülményhez a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 6. §-ának (6) bekezdése annak lehetőségét fűzi, hogy az így módon nagykorúvá vált személy még a tizennyolcadik életév betöltése előtt megszüntethesse a tankötelezettségét. A tankötelezettség megszüntetése csupán lehetőség, de önmagában a házasságkötés ténye nem eredményezi a tankötelezettség megszűnését, mint ahogy az 1993. évi LXXIX. törvény 6. §-ának (6) bekezdésében felsorolt többi ok bekövetkezése sem hat ki a tanuló ez irányú kérelme nélkül a tankötelezettség fennállására.

8 Lásd a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény 10. §-ának (1) bekezdését. Ide kapcsolódó kivétel, miszerint a kiskorú – ha a tizenhatodik életévét betöltötte – a gyámhatóság előzetes engedélyével házasságot köthet.

9 A jelenleg hatályban lévő Büntető Törvénykönyv az 1978. évi IV. törvénnyel került kihirdetésre.

tart,¹⁰ mivel a szocialista büntetőjogi szemlélet máig ható örökségként a hazai büntetőjog még jelenleg is csak azt a kiskorút tekinti gyermeknek, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét még nem töltötte be.¹¹ Ezen életkor betöltéséig a magyar szabályozás – a korábbi, vagyis az 1961. évi V. törvénnyel kihirdetett Büntető Törvénykönyv megalkotása óta – vélelmezi, hogy a tizennegyedik életév alatti gyermek nem rendelkezik beszámítási képességgel, aminek hiányában büntetőjogi felelősségre vonása kizárt. A tizennegyedik életév betöltése után viszont már minden gyermek rendelkezik azokkal a képességekkel, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a magatartása lehetséges következményeit felismerje, valamint, hogy e felismerésnek megfelelően irányítsa akaratát.¹²

Hatályos büntető anyagi jogi szabályaink szerint a büntetőjogi felelősségre vonás alapja tehát nemcsak a felnőtteknél, hanem a fiatalkorúaknál is azon alapul, hogy már a tizennegyedik életévét betöltött kiskorúnak is rendelkeznie kell beszámítási képességgel, mely képesség – ha az elemeit vizsgáljuk – azt jelenti, hogy a gyermek a tizennegyedik életéve betöltésének napjáig – a helyes döntések meghozatalához szükséges mélységig – megismerte az erkölcsi és a jogi normákat, azok tartalmát meg is értette, valamint képessé vált arra is, hogy e normáknak megfelelően irányítsa az akaratát. Ez utóbbi körülmény azért bír különös jelentőséggel, mert az életkori sajátosságokból adódóan a gyermekekre általában nagyobb hatással vannak a külső benyomások, és a tapasztalatok szerint azoknak kevésbé tudnak ellenállni, mint a felnőttek, vagyis érzelmileg labilisabbak a felnőt-

10 Lásd az 1978. évi IV. törvény (Btk.) 23. §-át.

11 Az ún. Csemegi-kódex (1878. évi V. törvénycikk) a korabeli társadalmi életviszonyok jellegzetességeit tükrözve (mint pl. az alacsony tankötelezettségi életkor, az alacsony jövedelmű néprétegek gyermekeinek munkavégzésbe való korai bekapcsolódása, stb.) a gyermekkor határát a büntethetőség szempontjából a 12. életévben jelölte meg, de a 12-16 életév közötti fiatalkorúak büntethetőségét az elkövetett cselekmény bűnösségének felismeréséhez szükséges belátási képesség meglétéhez kötötte, bár a javító intézeti elhelyezés elrendelésére a büntetőjogi felelősségre vonás hiányában is lehetőséget adott (lásd az 1878. évi V. törvénycikk 83., 84., 85. és 87. §-ait). Az 1908. évi XXXVI. törvénycikk (I. Büntetőnovella) – az 1901-ben megszületett gyermekvédelmi törvény, az 1901. évi VIII. törvénycikk hatására – felemelte a fiatalkor felső korhatárát a 18. életévre, a büntethetőség feltételét pedig a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettség követelményével fejezte ki, a hangsúlyt egyéb tekintetben is a fiatalok nevelésére és védelmére helyezve, mely elv kifejezésre jutott a differenciált szankciórendszerben is (lásd az 1908. évi XXXVI. törvénycikk 15-31. §-ait). Az 1908. évi XXXVI. törvénycikk és a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikk a maga korában is haladónak számító szabályait az 1951. évi 34. törvényerejű rendelet azonban hatályon kívül helyezte, majd pedig a jogalkotó bevezette a tizennegyedik életévhez kapcsolt azon vélelem merev alkalmazását, miszerint a tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorú nem rendelkezik belátási képességgel, míg a tizennegyedik életévét betöltött kiskorú belátási képessége már teljes.

12 Lásd az 1961. évi V. törvénnyel kihirdetett, a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló törvény 20. §-át, és a 21. §-ának (1) bekezdését, valamint az 1978. évi IV. törvénnyel kihirdetett Büntető Törvénykönyv 24. §-ának (1) bekezdését.

teknél. A jogalkotó tehát a jelenleg is alkalmazott szabályozás alapjainak lerakásakor me-rev életkori határt alakított ki a tizennegyedik életévnél, azzal a megdönthetetlen vélelem-mel, hogy a tizennegyedik életévét betöltött kiskorú gyermek már maradéktalanul szert tett az említett összes képességre. Ennélfogva a büntethetőségét csak a kóros elmeállapot fennállásának bizonyítása zárhatja ki, míg a megfelelő erkölcsi és szellemi érettség meg-létére vonatkozó bizonyításnak nem engedett teret a jogalkotó.¹³ Ennek a szigorú, az eltérő fejlődési sajátosságokból adódó érettségi különbségek lehetőségét teljességgel kirekesztő gondolkodásmódnak a jogkövetkezményein pedig csak némileg enyhít az, hogy az egyébként egységes szemléletű büntetőjogi szabályokon belül vannak olyanok – elsősorban a nevelés szerepét előtérbe helyező speciális rendelkezések –, amelyeket a fiatalok számára dolgoztak ki.¹⁴

A kiskorú bűnözés problémájának megoldását keresve egyesek mostanában felve-tették, hogy a büntethetőségi korhatárt le kellene szállítani a tizenkettedik életévre. A korhatár leszállítása mellett kardoskodók érveléseikben általában a Csemegi-kódex-re¹⁵ hivatkoztak. Jelen tanulmány kereteit meghaladná a büntethetőségi korhatár le-szállításával kapcsolatos összes érv és ellenérv részletes ismertetése, ütköztetése. A tisz-tánlátás, és ezzel együtt egy megalapozott értékítélet kialakításának lehetősége érdeké-ben mégis rámutatok arra, hogy a Csemegi-kódex megoldása nem merült ki csupán abban, hogy a büntethetőségi korhatárt egy alacsonyabb életkornál húzta meg, hanem a fiatalok esetében a bűnösség megállapítását sajátos bizonyítási konstrukció-hoz kötötte. A Csemegi-kódex ugyanis a tizenkettedik és a tizenhatodik életév közötti kiskorúak esetében a bizonyítási teher megfordításával annak tisztázását írta elő a büntetőeljárásban eljáró bíróság számára, hogy a fiatalok a cselekmény elkövetése-

13 Vannak olyan államok (pl. az NSZK, Ausztria, Törökország), amelyek a büntetőjogi felelősség meg-állapíthatóságánál egy meghatározott életkor alatt, vagy egy bizonyos életkori tartományban annak bizo-nyítását írják elő, hogy a kiskorú elkövető elérte a megfelelő szellemi-erkölcsi érettséget, vagyis minden, a fiatalok számára megállapított életkori tartományba eső elkövető esetében egyenként vizsgálendő, hogy az elkövetés pillanatában rendelkezett-e már megfelelő szellemi-erkölcsi érettséggel. {Lásd erről bővebben Bogár Péter – Margitán Éva – Vaskúti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban (KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2005, 42-51.)}

14 Figyelemre méltó, hogy a gyermekkor kérdésében igen szigorúan gondolkodó büntetőjog szabályait a joggyakorlat más irányban ugyan, de már megkísérelte enyhíteni, mégpedig oly módon, hogy a büntetés kiszabása körében a tizennyolc és huszonegy életév közötti személyekre kialakította a „fiatal felnőtt” fogal-mát. A jogalkotó által mereven meghúzott alsó korhatár problémáján azonban a nagykorúsági korhatár ezen megnyújtása nem változtat, így a büntetőjogi felelősség alapkonstrukciója érintetlenül maradt, bár a joggyakorlat reagálása a jogalkotói akaratra mégis sokat elárul arról a küzdelemlről, mely a társudományok, így elsősorban a kriminológia, a pszichológia, a szociológia, de a pedagógia tudománya által feltárt összefüggéseket igyekszik haladó módon beépíteni a napi gyakorlatba.

15 1878. évi V. törvénycikkkel kihirdetett magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről

kor már rendelkezett-e a bűnösség felismeréséhez szükséges belátási képességgel, mert ha nem, úgy nem volt büntethető.¹⁶ Ezt a bizonyítási konstrukciót fejlesztette tovább az 1908-as I. Büntetőnovella, amely a büntetőjogi felelősségre vonás feltételét tovább pontosítva annak lehetőségét az értelmi és erkölcsi fejlettség szintjéhez kötötte, egyúttal a fiataikor felső határát a tizennyolcadik életévre emelve fel.¹⁷ Lehet, hogy százötven

16 1878. évi V. törvénycikk („Csemegi-kódex”) 83. §-a akként rendelkezett, hogy aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét meg nem haladta, az bűnvád alá nem vonható. A 84. § szerint, aki akkor, midőn a büntettet vagy vétséget elkövette, életkorának tizenkettedik évét már túlhaladta, de tizenhatodik évét még be nem töltötte, ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, azon cselekményekért büntetés alá nem vehető. Az ilyen kiskorú azonban javító-intézetbe való elhelyezésre ítéltethetik, de abban életkora huszadik évén túl nem tartathatik. A 85. § előírta, hogy ha az előbbi szakaszban meghatározott korú egyének, a cselekmény elkövetésének idején képesek voltak annak bűnösségét felismerni, a következő szabályok szerint büntetendők:

1. halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő büntett miatt: két évtől öt évig terjedhető börtönnel;
2. öt évtől tizenöt évig tartó fegyházzal vagy államfogházzal büntetendő büntett miatt: két évig terjedhető börtönnel, illetőleg hasonló tartamú államfogházzal;
3. más büntett miatt: két évig terjedhető fogházzal;
4. vétség miatt rendőri büntetéssel.

A jelen szakasz értelmében büntetendő egyénekre nézve hivatalvesztés vagy a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése nem állapítható meg.

87. § A ki a büntett elkövetésének idején életkorának huszadik évét még nem haladta túl, halálra vagy életfogytig tartó fegyházra nem ítéltethető.

17 Az 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról az alábbi rendelkezéseket tartalmazta:

16. § Az, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét már meghaladta, de tizennyolczadik évét még be nem töltötte (fiataikorú), ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, büntetőjogi felelősségre nem vonható. Ha a bíróság ily esetben szükségesnek látja, elrendelheti, hogy a fiatakorút törvényes képviselője, hozzátartozója vagy más alkalmas egyén házi felügyelet alatt tartsa vagy intézkedhetik az iránt, hogy a fiatakorú házi vagy iskolai fenytést kapjon (15. § második bekezdése). Ha az ilyen fiatakorú eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult, a bíróság a fiatakorúnak javító nevelését rendeli el.

17. § Az ellen a fiatakorú (16. § első bekezdése) ellen, akinek a büntett vagy vétség elkövetésekor a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége meg volt, a következő intézkedések tehetők:

1. dorgálás;
2. próbára bocsátás;
3. javító nevelés;
4. fogház- vagy államfogházbüntetés.

Pénzbüntetés fiatakorú ellen sem mint fő-, sem mint mellékbüntetés nem állapítható meg, úgyszintén hivatalvesztést és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztését sem lehet ellene kimondani. Más mellékbüntetés alkalmazása nincs kizárva.

Az 1-3. pontban meghatározott intézkedéseknek nincs más joghatálya, mint a melyet ez a törvény megállapít; különösen nem jön figyelembe ily intézkedés a visszaesés megállapításánál és nem jár a hivatalviselés tekintetében oly következménnyel, a melyet más törvény az elítéléshez fűz.

18. § Az intézkedésnél (17. §) figyelembe veendő: a fiatakorú egyénisége, értelmi és erkölcsi fejlettség-

évvel ezelőtti elődeink többet tudtak a gyermekekről, a gyermekekre jellemző életkori sajátosságokról, mint mi? Véleményem szerint mindenesetre nem hozhatunk anélkül megfontolt döntést az újabban egyre többet emlegetett büntethetőségi korhatár leszállításának kérdéséről, hogy ne igyekeznénk megismerni a korábbi jogi szabályozás minden aspektusát, az eleink által e téren már elért eredményeket.¹⁸

A modern jogrendszerekben a cselekedeteinkért való felelősségre vonás lehetősége általában azon a felismerésen alapul, hogy az ember szabadon dönthet arról, hogy a jót vagy a rosszat választja, jogkövető avagy jogsértő módon viselkedik. A felelős döntés meghozatala azonban feltételezi, hogy az egyén nemcsak az adott társadalmi környezetben kialakult elvárásokhoz igazodóan képes megkülönböztetni a jót a rossztól, hanem a hatályos jogszabályok tartalmához igazodóan is különbséget tud tenni a jogszerű, és a jogszerűtlen között, valamint – és ez az ismérv legalább olyan lényeges, mint a felismerési képesség – képes arra is, hogy az akaratát a felismert összefüggéseknek megfelelően irányítsa. Erre pedig akkor válik képessé az ember, ha már megfelelő társadalmi érettségre tett szert, vagyis alkalmassá vált arra, hogy felismerje valamely magatartás normasértő jellegét, sőt, ha az szükséges a társadalmilag helyesnek tartott cél eléréséhez, akkor eredményesen tud megküzdeni a társadalmi normákban (adott esetben valamely jogszabályban) előírt magatartás és az ettől eltérő mikrokönyezeti hatások által okozott konfliktusokkal is annak érdekében, hogy mindig a helyes magatartást tanúsítsa egy-egy szituációban. Ez a fajta társadalmi érettség pedig nem annyira biológiai, hanem sokkal inkább szellemi, erkölcsi érettséget és megfelelő önkontroll kifejlődését igényli a gyermektől.¹⁹

Az említett társadalmi érettség kialakulásától függ tehát a társadalmilag elvárt magatartás tanúsításának lehetősége. Az adott társadalom által helyeselt döntések meghozatala ezért aligha képzelhető el a társadalmi életviszonyokban való eligazodáshoz szükséges ismeretek megszerzése nélkül. Az eddigiekből következő kérdésként adódik, hogy hol tehet szert a gyermek ezen ismeretekre, mégpedig oly módon, hogy ezen ismer-

ének foka, életviszonyai és az eset összes többi körülményei. Ezekhez képest a bíróság a 17. § 1-4. pontjában meghatározott intézkedések közül a törvényben meghatározott korlátok közt azt alkalmazza, a melyik a fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozik.

Az a cselekmény, a mely a törvény szerint büntett, az intézkedéssel vétséggé minősül. Abban a tekintetben azonban, hogy a cselekmény hivatalból vagy magánindítványra üldözendő-e, úgyszintén a kísérlet büntethetősége tekintetében a cselekménynek a törvényben megállapított minősítése irányadó.

18 A témáról lásd bővebben Bogár Péter – Margitán Éva – Vaskúti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban, KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2005, 20-51.

19 Lásd erről bővebben Bogár Péter – Margitán Éva – Vaskúti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban, KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2005, 45-46.

reteknek maradéktalanul a birtokába jusson a jogalkotó által jogáganként eltérő módon meghatározott életkor eléréséig.

A kisgyermek biológiai adottságai miatt önmagáról nem tud gondoskodni, de a nagyobb gyermek sem tudja még önállóan megszerezni az életfeltételekhez szükséges javakat, ezért a gyermekek gondozásra, a fejlődésüket elősegítő nevelésre szorulnak. E feladatot a történelem folyamán a társadalom természetes és alapvető egységként a család látta el, és ma is úgy tekintünk a családra, mint olyan egységre, amelynek egyéb funkciói mellett a legfontosabb feladata az, hogy az utódok felneveléséről, bennük a helyes társadalmi értékrend kialakításáról gondoskodjon.²⁰

A család eme kiemelt fontossága ellenére hiába keressük hatályos jogszabályainkban a család definícióját. Jogrendszerünkben a családjog alapját képező, címe szerint a házasságról, a családról és a gyámságról szóló, de röviden csak családjogi törvényként emlegetett 1952. évi IV. törvény sem definiálja a család fogalmát. Azt csupán indirekt módon igyekszik megközelíteni azzal, hogy rendelkezik a házasság jogintézményével kapcsolatos kérdésekről,²¹ valamint a gyermek családi jogállásával kapcsolatban felmerülő problémákról,²² továbbá a rokонтartás szabályainak²³ körében a gyermek tartásáról, míg a gyermek értelmi és erkölcsi fejlődésével kapcsolatos szülői jogokat és kötelezettségeket a szülői felügyelet gyakorlásáról szóló fejezetben említi.²⁴ Mindenesetre a családjogi törvénynek a gyermek tartására, a szülői felügyelet gyakorlására vonatkozó szabályai szerint kiskorú gyermeknek minősül minden tizenhét év alatti gyermek, a szülői jogok és kötelezettségek ennél fogva csak a nagykorúság elérésével szűnnek meg.²⁵ Ha ezt a szabályt összevetjük a büntethetőségi életkort meghatározó jogszabályi rendelkezéssel,

20 Az ENSZ Közgyűlése által 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 16. cikkének harmadik fordulata szerint a család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére. A Szentszék által Rómában, 1983. november 29-én kiadott Családjogi Charta pedig hangsúlyozza, hogy a család több mint egyszerű jogi, szociológiai, vagy gazdasági közösség: a szeretet és szolidaritás közösségét valósítja meg. Az a feladata, hogy a kulturális, erkölcsi, szociális, lelki és vallási értékeket továbbadja, amelyek szükségesek a családtagok és a társadalom életéhez.

21 Lásd a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 2-33. §-ait.

22 Lásd a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 34-59. §-ait.

23 Lásd a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 60-69/D. §-ait.

24 Lásd a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 70-92. §-ait.

25 Az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 60. § (1) bekezdése generális jelleggel mondja ki, hogy a rokonaival szemben tartásra jogosult, aki magát eltartani nem tudja és akinek tartásra kötelezhető házastársa sincs. A (2) bekezdés ehhez képest speciális szabályként rendelkezik a tanulmányait folytató nagykorú leszármazóról akként, hogy tartásra a munkaképes leszármazó is jogosult, ha erre szükséges tanulmányai folytatása érdekében rászorul (nyilvánvalóan a nagykorú munkaképes gyermek akkor szorul tartásra, ha a tanulmányait nappali rendszerű képzésben folytatja, mely miatt nem tud a megélhetéséhez szükséges mértékben munkát végezni). A nagykorú gyermek tartásával kapcsolatos kötelezettség előírása tehát kiterjeszti a szülői gondoskodást a tizenhét éves életév betöltését követő életkori szakaszra is.

akkor arra az eredményre jutunk, hogy a gyermek, habár már a „saját jogán”, önállóan vonható büntetőjogi felelősségre, ekkor még mindig szülői felügyelet alatt áll.

Családjogi törvényünk tehát a szülői felügyelettel²⁶ kapcsolatos rendelkezések körében tizennyolc éves korig írja elő a szülő számára, hogy a gyermekét gondozza, elartsa, valamint gondoskodjon a gyermek testi, értelmi és erkölcsi fejlődésének elősegítéséről.²⁷ Mindezen kötelezettségekről a szülőnek a saját háztartásában kell eleget tennie, mely szabály egyúttal a gyermek számára azt a kötelezettséget keletkezteti, hogy nagykorúság elérésig a szülői házban tartózkodjon.²⁸ Ha pedig a vagyonkezelés, valamint a személyi és vagyoni ügyekben történő képviselőlet kérdéseit nézzük, akkor úgyszintén azt a főszabályt találjuk, hogy a tizennyolcadik életévét még be nem töltött gyermek vagyonát a szülő kezeli.²⁹ A családjogi törvény vagyonkezeléssel kapcsolatos szabályait azonban

26 A szülői felügyelet az ókori atyai hatalomból alakult át szülői hatalommá, majd ezt a hatalmat az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) szülői felügyeletté alakította át. Egyes jogtudósok azonban helyesebbnek tartanák a Csjt. által szabályozott jogok és kötelezettségek jellegét jobban kifejező szülők és gyermekek közötti jogviszony elnevezést (lásd erről bővebben Jobbágyi Gábor: Személyi és családi jog, Szent István Társulat, Budapest, 2005, 270.)

27 Általános polgári jogi alapelv, hogy a jogok gyakorlása általában kötelezettségeket is keletkeztet, a jogokkal tehát kötelezettségek járnak együtt, a jogoknak és a kötelezettségeknek pedig rendszerint egyensúlyban kell lenniük. Ez a polgári jogi alapelv, ha nem is a maga teljességében, de a jogviszony sajátos jellegéből eredő eltérésekkel a családjogi szabályok körében a szülő-gyermek jogviszonyában is érvényesül egy bizonyos mértékben. Így a Csjt. 75. §-ának (2) bekezdése szerint a gyermek köteles a szülei iránt tisztelettel viselkedni, nekik engedelmeskedni és fáradozásai eredményességét tőle telhetőleg elősegíteni. A gyermek köteles a szülői házban vagy a szülők által kijelölt más tartózkodási helyen tartózkodni, és a szülői házat, illetőleg a szülők által kijelölt tartózkodási helyet csak akkor hagyhatja el, ha a tizenhatodik életévét már betöltötte, és a gyámhatóság engedélyét is megkapta (Csjt. 77. (1)-(3) bekezdései). A Csjt. 1995. évi XXXI. törvénnyel történt módosítása óta a gyermeket megilleti a vélemény-nyilvánítás joga, ennél fogva a szülőnek biztosítania kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermek az őt érintő döntések előkészítése során véleményét nyilváníthasson, és e véleményt – a gyermek korára, érettségére figyelemmel – tekintetbe is kell vennie (Csjt. 71. § (1) bekezdése). Nyilvánvalóan az életpálya megválasztása, a továbbtanulás módjának eldöntése olyan kérdések, amelyek kiváltképp érintik a gyermek sorsát, ezért e döntés meghozatalába a gyermeknek – a törvény által említett feltételekkel – joga van beleszólni, a véleményét közölni, és igényt tarthat annak mérlegelésére (Csjt. 78. § (1) bekezdése). Ha a gyermek már rendelkezik önálló keresménnyel, úgy köteles a szülői háztartás költségeihez megfelelő mértékben hozzájárulni, feltéve, hogy a szülei háztartásában él (Csjt. 85. §). Jelen tanulmány célja azonban azoknak az életkort érintő jogszabályi rendelkezéseknek az áttekintése, amelyek a gyermek társadalmi érettségével kapcsolatosak, mely miatt számos fontos, a gyermekek jogait és kötelezettségeit érintő rendelkezés tárgyalását ehelyütt mellőzöm.

28 Ez alól a főszabály alól kivételnek akkor van helye, ha a gyermek a tizenhatodik életévét betöltötte, mert ez esetben a gyámhatóság fontos okból engedélyezheti a szülői ház elhagyását.

29 Ez alól a főszabály alól a Családjogi törvény csak két kivételt ismer, nevezetesen a tizennegyedik életévét betöltött gyermek már maga rendelkezhet a saját munkájának keresményével, valamint a szülő nem rendelkezhet azzal a vagyonnal, amelyet a gyermek olyan kikötéssel kapott, hogy azt szülei nem kezelhetik. Ilyen vagyont a gyermek általában öröklés, vagy ajándékozás folytán szerezhet. Ebben az esetben a gyámhatóság a vagyon kezelésére eseti gondnokot rendel ki (lásd a Ptk. 225. §-ának (1) és (4) bekezdéseit).

a Polgári Törvénykönyvnek³⁰ a cselekvőképtelenek és a korlátozottan cselekvőképeselek jognyilatkozataira vonatkozó szabályaival egybevetve kell értelmezni és alkalmazni.³¹ A törvényes képviselő körében a családjogi törvény szabályait úgyszintén kiegészítik a Polgári Törvénykönyv vonatkozó rendelkezései. Ami a családjogi törvény szabályait illeti, a szülői felügyeletet gyakorló szülőnek nemcsak joga, hanem kötelessége is, hogy a kiskorú gyermekét mind személyi, mind vagyoni ügyeiben képviselje.³² Ez alól a főszabály alól a családjogi törvény a házasságkötéssel,³³ a házasságon kívül született gyermek elismerésével,³⁴ az apaságra vonatkozó vélelem megtámadásával kapcsolatos nyilatkozatokat, mint olyan nyilatkozatokat veszi ki csupán, amelyek a jogalkotói nézet szerint a kiskorúak esetében is a legszemélyesebb jellegűnek minősülnek. De e nyilatkozatok személyesen történő megtétele nem jelenti azt, hogy a nyilatkozat érvényességéhez a családjogi törvény nem fűz feltételeket. Így a már említettek szerint a házasságkötéshez szükséges gyámhatósági engedély csak annak a kiskorú gyermeknek adható meg, aki a tizenhatodik életévét betöltötte.³⁵ A házasságon kívül született gyermek elismerésével kapcsolatos nyilatkozatnak is csak akkor van joghatása, ha a nyilatkozatot tevő kiskorú életkora már meghaladta a tizenhatodik életévet, a nyilatkozat érvényességéhez pedig a törvényes képviselő hozzájárulása is szükséges.³⁶ Az apaság vélelmének megdöntése iránti pert a tizennegyedik életévét betöltött korlátozottan cselekvőképese kiskorú maga is megindíthatja, de ahhoz úgyszintén szükséges a törvényes képviselőjének hozzájárulása.³⁷

A családjogi törvény gyermekek jogaival kapcsolatos rendelkezéseit, de más törvényünket is érintette, hogy az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án, New Yorkban elfogadta a Gyermek jogairól szóló Egyezményt.³⁸ Az Egyezmény feladata az, hogy adaptálja az általános emberi jogokat az életkoruknál fogva sajátos segítségre és védelemre szoruló gyermekekre. Ha a rendelkezéseit az életkor szempontjából vizsgáljuk meg, akkor szembeötlő, hogy a gyermekkort nem tagolja életkori szakaszokra, hanem azt az

30 A Polgári Törvénykönyv az 1959. évi IV. törvénnyel került kihirdetésre.

31 Az 1959. évi IV. törvény (Ptk.) idevonatkozó szabályaival lejjebb foglalkozom.

32 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 86. § (1) bekezdése

33 Lásd az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 2. § (1) bekezdését és a 10. §-át.

34 Lásd erről részletesen az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 37. §-át.

35 Lásd az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 10. § (2) és (3) bekezdéseit.

36 Lásd az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 37. § (2) bekezdés b) pontját.

37 Lásd az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 44. § (2) bekezdését.

38 A Gyermek jogairól szóló, 1989. november 20-án, New Yorkban elfogadott Egyezmény Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvénnyel került kihirdetésre. Az Egyezményhez 192 ország csatlakozott, két ország – az Egyesült Államok és Szómália – aláírták, de nem ratifikálták az Egyezményt.

ember életében a tizennyolcadik életév betöltéséig tartó korszaknak tekinti,³⁹ és e főszabály alól csak abban az esetben enged kivételt, ha a gyermek a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében már korábban eléri a nagykorúságot. A New Yorki Egyezmény tehát a gyermekeket megillető jogokat nem egy meghatározott életkor eléréséhez köti, hanem ehelyett az ítélőképesség fogalmát vezeti be, és akként rendelkezik, hogy a részes államoknak az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára kell biztosítaniuk azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon nyilváníthassa a véleményét. Egyértelmű, hogy az Egyezmény szerinti ítélőképesség fogalma lényeges elemeit tekintve a magyar jogi terminológiában használatos beszámítási képesség fogalmát jelenti, vagyis az ítélőképesség megléte feltételezi, hogy a gyermek elérte azt a társadalmi érettséget, amely alkalmassá teszi őt arra, hogy az adott társadalmi környezetben elsajátítható ismeretekre támaszkodva fel tudja mérni a magatartása, a döntései lehetséges következményeit.⁴⁰ Manapság pedig egyre több szakértő hívja fel a figyelmet arra a tényre, hogy bár a mai gyermekek testi fejlődése a korábbi generációkhoz képest felgyorsult, de érzelmi fejlettségük, a megfontolt döntéshozatalhoz szükséges erkölcsi stabilitásuk elmarad az elődeiknél azonos életkorban már általános jelleggel tapasztalható szinttől.⁴¹ Azzal pedig, hogy a New Yorki Egyezmény az ítélőképesség kialakulását nem köti meghatározott életkorhoz, azt a tapasztalati ténytet veszi figyelembe, hogy a gyermekek társadalmi érettségének kialakulása egy adott életkori tartományon belül egyénenkénti eltéréseket mutathat.

A Gyermekek jogairól szóló New Yorki Egyezményhez való csatlakozás nyomán

39 Lásd a Gyermekek jogairól szóló, 1989. november 20-án, New Yorkban elfogadott Egyezmény (Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvény hirdette ki) 1. cikkét.

40 Anélkül, hogy a Gyermekek jogairól szóló New Yorki Egyezmény részletes elemzésébe belemennék, megjegyzem, hogy az Egyezmény hiányosságaként szokás emlegetni, hogy nem szól a gyermekek kötelezettségeiről, valamint arról sem, hogy a szülők jogai hogyan hozhatók összhangba a gyermeki jogokkal (lásd erről bővebben Jobbágyi Gábor: Személyi és családi jog, Szent István Társulat, Budapest, 2005, 275-277. o.), valamint álláspontom szerint további hiányossága, hogy a gyermeki jogok önálló, általában a családokat megillető jogoktól elszakított megfogalmazásával olyan szemléletet sugall, mintha a gyermek önálló jogalanyként is képes lenne a boldogulásra, annak a testi, lelki és erkölcsi fejlettségnek az elérésére, amely az erkölcsi és jogi értelemben egyaránt felelőssé tehető felnőtt személyiség kialakulásához elengedhetetlenül szükséges. Ezen a szemléletbeli hiányosságon az sem segít, hogy az Egyezmény több cikke is hangsúlyozza a család szerepét, a családnak nyújtandó támogatás szükségességét. Továbbra is hiányzik tehát a világi jogi dokumentumok közül az a nemzetközi egyezmény, amely a Római Szentszék által 1983-ban kiadott Családjogi Chartához hasonló jelleggel a családokat megillető jogokat fogalmazná meg. Nagy mértékben lerontja továbbá a New Yorki Egyezmény hatékonyságát, hogy nem került létrehozatalra egy olyan nemzetközi fórum, amely a strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bíróságához hasonló hatáskörrel rendelkezne az egyéni panaszok elbírálására is, mely által az egyedi ügyekben meghozásra kerülő döntések egyúttal az Egyezményben részes államok jogalkotását is orientálhatnák.

41 Lásd Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2009, 38-39., valamint Bogár Péter – Margitán Éva – Vaskúti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban, KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2005, 41.

1995-ben átfogó jellegűnek szánt jogalkotási folyamat indult meg Magyarországon. Módosításra, illetve kiegészítésre került nemcsak a családjogi törvény,⁴² hanem a Büntető Törvénykönyv,⁴³ és a közoktatásról szóló törvény is,⁴⁴ valamint időben eltolódva, de a Polgári Törvénykönyv cselekvőképességgel kapcsolatos szabályaiban⁴⁵ is megjelent az Egyezmény hatása. Majd az Európa Tanács által alkotott, illetve az Európai Unió másodlagos jogforrásain keresztül a Gyermek jogairól szóló Egyezmény szellemisége érezhetővé vált a Médiatörvény 2002-ben történt módosításában is.⁴⁶ De a Gyermek jogairól szóló New Yorki Egyezmény magyar jogrendszeret érintő legsajátosabb hatása mégis a Gyermekvédelmi törvény⁴⁷ 1997-ben történt megalkotása lett.

A hazai Gyermekvédelmi törvény a gyermekkor meghatározását illetően azt a rendelkezést tartalmazza, hogy gyermeknek azt a személyt kell tekinteni, akit a Polgári Törvénykönyv kiskorúnak⁴⁸ minősít. Vagyis a Gyermekvédelmi törvényünk a gyermekkor tizennyolcadik életév betöltéséig tartó életkori szakasznak tekinti. Ezen kívül a Gyermekvédelmi törvény ismeri a fiatal felnőtt fogalmát is, aki már ugyan nagykorú lett, de a huszonnegyedik életévét még nem töltötte be.⁴⁹ Ha pedig a New Yorki Egyezmény által hangsúlyozott, a gyermek személyét és vagyonát érintő kérdésekben az őt egyaránt megillető véleménynyilvánítási jog tekintetében vesszük szemügyre a szabályokat, úgy azt tapasztaljuk, hogy a Gyermekvédelmi törvény a New Yorki Egyezményhez igazodóan nem egy adott életkor eléréséhez rendeli hozzá ezt a jogot, hanem az életkornak a fejlettségi szint függvényében tulajdonít jelentőséget.⁵⁰ A gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról alkotott kormányrendeletünkben pedig megjelenik az ítélőképesség definíciója is, mely szerint azt a kiskorút kell az ítélőképesség birtokában lévőnek tekinteni, aki

42 Az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) említett módosítására az 1995. évi XXXI. törvénnyel került sor.

43 Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) módosítása az 1995. XLI. törvénnyel történt meg.

44 Az 1993. évi LXXIX. törvény módosítására az 1996. évi LXII. törvénnyel került sor.

45 Az 1959. évi IV. törvény (Ptk.) I. cím II. fejezetében elhelyezett cselekvőképességgel kapcsolatos szabályok módosítása a 2001. évi XV. törvénnyel történt meg.

46 A rádiózásról és a televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény (ún. Médiatörvény) jogharmonizációs célú módosítására a 2002. évi XX. törvénnyel került sor.

47 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

48 Lásd az 1997. évi XXXI. törvény 5. §-ának a) pontját.

49 Lásd az 1997. évi XXXI. törvény 5. §-ának c) pontját.

50 Az 1997. évi XXXI. törvény 8. §-ának (1) bekezdése erről a következő rendelkezést tartalmazza: „A gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék.”

életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.⁵¹

A családjogi törvény 1995-ben történt módosításakor a jogalkotó megpróbálkozott azzal, hogy a szülői felügyelettel, illetve a gyermek elhelyezésével, valamint az elhelyezés megváltoztatásával kapcsolatos bírósági és gyámhatósági eljárásokban az életkoron kívül más szempontot is érvényre juttasson.⁵² Maga a törvény azonban nem használja az ítélőképesség fogalmát. A családjogi törvény módosításáról rendelkező 1995. évi XXXI. törvény végrehajtására kiadott 12/1995. (VI. 22.) IM rendelet igyekszik pótolni ezt a hiányt akként rendelkezve, hogy a bíróságnak a gyermek közvetlen meghallgatásáról való döntése során az életkora mellett az érettségére kell figyelemmel lennie.⁵³

De lássuk, hogy miként rendelkezik az életkori kérdésekről a már többször hivatkozott Polgári Törvénykönyv.⁵⁴

A Polgári Törvénykönyvben az életkor a cselekvőképesség szabályozásánál jut jelentőséghez, cselekvőképesség alatt értve az embernek azt a képességét, amely lehetővé teszi, hogy saját maga tegyen érvényes jognyilatkozatokat. A cselekvőképesség tehát szűkebb kategória a jogképességnél, mely utóbbi már a méhmagzatot is megilleti, feltéve, hogy élve születik.⁵⁵ A cselekvőképesség meghatározott életkor eléréséhez kötött polgári jogi szabályozása tehát azon a tapasztalati tényen alapul, hogy a cselekvőképes embernek az ügyei felelős intézéséhez megfelelő érettséggel kell rendelkeznie. Ezt az érettséget – ahogy az már fentebb bemutatásra került – a jog a belátási képesség fogalmába sűrítve fejezi ki. A szükséges mértékű belátási képességgel még nem rendelkező személyek jognyilatkozataira pedig a polgári jogban az a főszabály érvényesül, hogy nevükben törvényes képviselőjük jár el.⁵⁶

A polgári jog tehát csak szűk körben jogosítja fel érvényes jognyilatkozat tételére a cselekvőképteleneket és a korlátozottan cselekvőképeseket, akként fogalmazza meg az ezzel kapcsolatos szabályt, hogy nem lehet semmisnek tekinteni a tizennegyedik életévét még be nem töltött cselekvőképtelen kiskorú által kötött és már teljesített csekély jelentőségű olyan szerződéseket, amelyek megkötése a mindennapi életben tö-

51 A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 2. §-ának a) pontja szerint az ítélőképessége birtokában lévő gyermek az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes – meghallgatása során – az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.

52 Lásd erről részletesebben az 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 74. §-át.

53 Lásd a 12/1995. (VI. 22.) IM rendelet 3. §-át.

54 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)

55 Lásd az 1959. évi IV. törvény (Ptk.) 9. §-át.

56 A törvényes képviselő gyermek esetében legtöbbször a szülő, de adott esetben ezt a feladatot a gyám, vagy eseti gondnok látja el.

megesen fordul elő, és különösebb megfontolást nem igényel,⁵⁷ míg a tizennegyedik életévét betöltött korlátozottan cselekvőképes kiskorú a törvényes képviselőjének közreműködése nélkül is tehet olyan személyes jellegű jognyilatkozatot, amelyre jogszabály feljogosítja,⁵⁸ és megkötheti a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartozó kisebb jelentőségű szerződéseket, valamint megkötheti az olyan szerződéseket is, amelyekkel kizárólag előnyt szerez, ha pedig munkaviszonyt létesít, akkor rendelkezik a munkával szerzett keresményével⁵⁹. Egyébként a cselekvőképtelen kiskorú jognyilatkozata semmis, nevében tehát csak a törvényes képviselő járhat el,⁶⁰ míg a korlátozottan cselekvőképes kiskorú nyilatkozatainak érvényességéhez a törvényes képviselőjének beleegyezése, vagy utólagos jóváhagyása kell, mert különben a korlátozottan cselekvőképes kiskorú jognyilatkozata érvénytelen. Emellett a jogalkotó megkülönböztet olyan jognyilatkozatokat is, amelyek esetében azok érvényességéhez nem elegendő a törvényes képviselő nyilatkozata, illetőleg beleegyezése, vagy utólagos jóváhagyása, hanem szükséges a gyámhatósági jóváhagyás is.⁶¹

Láthatjuk tehát, hogy a magyar jog a vagyoni viszonyok terén igen nagy hangsúlyt

57 1959. évi IV. törvény (Ptk.) 12/C. § (2) bekezdése

58 A korlátozottan cselekvőképes kiskorú a személyhez fűződő jogok védelmében maga is felléphet (Ptk. 85. § (1) bekezdés), eljárhat cselekvőképes személy képviseletében (Ptk. 219. § (1) bekezdés), tehet közvégrendeletet (Ptk. 624. § (2) bekezdés), megtilthatja, hogy halála után testéből szerveit vagy szöveteit átültetés céljára eltávolítsák (1997. évi CLIV. törvény 211. § (1) bekezdés).

59 A Munka Törvénykönyvről szóló 1992. évi XXII. törvény jelenleg hatályos 72. §-a szerint a tizenhatodik életévét betöltött kiskorú a törvényes képviselő hozzájárulása nélkül, maga létesíthet munkaviszonyt. E szabály egyébiránt a tankötelezettségi életkor felemelésére tekintettel aggályossá vált, mert a tizennyolcadik életév betöltéséig tartó tankötelezettség feltételezi, hogy a gyermek a nagykorúság elérésig nappali rendszerű képzésben folytat tanulmányokat, az idejét és erejét a középfokú végzettség megszerzésére koncentrálja. Helyesebb lenne ezért a munkaviszony létesítésének lehetőségét az iskolai szünet idejére leszűkíteni.

60 1959. évi IV. törvény (Ptk.) 12/C. § (1) bekezdés

61 Ilyen, kizárólag a gyámhatóság jóváhagyásával érvényes jognyilatkozatokat az 1959. évi IV. törvény (Ptk.) 13. §-ának (1) bekezdése sorolja fel az alábbiak szerint:

- a) a kiskorút megillető tartásról történő lemondásra,
- b) a kiskorút örökösödési jogviszony alapján megillető jogokra vagy kötelezettségre; külön is visszautasítható vagyontárgyak öröklésének visszautasítására,
- c) a kiskorú ingatlanulajdonának átruházására vagy bármely módon történő megterhelésére, ide nem értve azt az esetet, amikor az ingatlan ellenérték nélküli megszerzésével egyidejűleg kerül sor haszonélvezet alapítására,
- d) a kiskorú külön jogszabály alapján beszolgáltatott vagyonára,
- e) a kiskorú olyan egyéb vagyontárgyára, illetve vagyoni értékű jogára vonatkozó jognyilatkozat, amelynek értéke meghaladja a külön jogszabályban meghatározott összeget.

(De a bírósági vagy közjegyzői határozattal elbírált jognyilatkozat érvényességéhez a gyámhatóság jóváhagyása nem szükséges.)

A kiskorú azonban – függetlenül attól, hogy cselekvőképtelennek, vagy már korlátozottan cselekvőképesnek minősül – még a gyámhatóság jóváhagyásával sem tehet érvényesen olyan jognyilatkozatot, amellyel, a

helyez a belátási képesség, vagy más szóval a társadalmi érettség kialakulására, és e jogviszonyok esetében még a tizennegyedik életévét betöltött gyermek mellé is a törvényes képviselő, vagyis rendszerint a szülő személyében olyan felnőtt személyt rendel, aki már vélhetően megszerezte azokat a társadalmi ismereteket, amelyek a helyes döntés meghozatalához, a döntésekből eredő jogkövetkezmények viseléséhez szükségesek. Ilyen „védőhálót” azonban a jelenleg hatályos büntetőjogi szabályainkban a tizennegyedik életévét betöltött kiskorú esetében nem találunk, bár – mint ahogy az fentebb bemutatásra került – a Gyermek jogairól szóló New Yorki Egyezmény, és ezen Egyezmény nyomán a családjogi törvényünk, valamint a Gyermekvédelmi törvény is a gyermekkort az ember életében egységes módon a tizennyolcadik életévig terjedő szakasznak tekinti, mely korszak szerepe az, hogy az ember ne csak testileg, hanem szellemileg és érzelmileg is megerősödjön, szert tegyen azokra az általános élettapasztalatokra és társadalmi ismeretekre, amelyek a helyes döntések meghozatalához szükségesek.

Ezen tanulmány keretein túlmutat annak a vitának az eldöntése is, hogy megfelel-e a társadalmi elvárhatóságnak a büntethetőségi életkor jelenlegi szabályozása, alkalmas-e arra, hogy a fiatalkorú bűnözéstől, vagy a gyermekbűnözéstől az elkövetőket visszatartsa, vagy sem, és egyáltalán mennyire lehet alkalmas a büntetés a bűnözés csökkentésére, visszaszorítására, és mennyiben várható inkább más eszközöktől eredmény. Az a következtetés azonban levonható a belátási képességgel kapcsolatos hazai szabályok fentebb történt bemutatása alapján, hogy a gyermekeinknek már a tizennegyedik életévük betöltéséig szert kell tenniük azokra a társadalmi ismeretekre, amelyek eligazítják őket a büntetőjogi szankciót maga után vonó magatartásokban, a többi életviszony tekintetében pedig a tizennyolcadik életév eléréséig kell megszerezniük azokat az ismereteket, amelyek az alapvető személyi és vagyoni viszonyaik megfelelő intézéséhez szükségesek. Emellett – együttes feltételként – el kell jutniuk az érzelmi stabilitás azon fokára is, amely alkalmasá teszi őket arra, hogy a cselekedeteik felismert következményeinek megfelelő magatartást tudják tanúsítani. E képességekhez pedig nemcsak a tárgyi ismeretek megszerzése, hanem a szilárd erkölcsi alapok kialakulása is szükséges. Néhány generációval ezelőtt a gyermek gondozása, nevelése, védelme még alapvetően a több-kevesebb tagból álló családra hárult. Ma azt tapasztaljuk, hogy a gazdasági viszonyok változásai átrendezték a családi viszonyokat is. A hagyományos társadalmi értékektől való elfordulás negatív következményei a gyermekek nevelése terén is érezteti káros hatását. A megváltozott társadalmi viszonyok és a gyermekek jóra való nevelésének hagyományos igénye között egyre nagyobb szakadék keletkezik, melynek áthidalásában a tankötelezettségi életkor

szokásos mértékű ajándékozás esetét kivéve, ajándékoz, idegen kötelezettségért megfelelő ellenérték nélkül felelősséget vállal, vagy amellyel jogokról ellenérték nélkül mond le (lásd a Ptk. 13/A. § (1)-(2) bekezdéseit).

kiterjesztése folytán egyre nagyobb szerep hárul majd a közoktatás keretei között megvalósuló nevelő munkára, ezzel együtt pedig sokkal nagyobb társadalmi támogatást kell kapnia a társadalmi ismeretek átadását végző pedagógusoknak, és a szilárd erkölcsi alapok kialakításában nélkülözhetetlen szerepet vállaló hitoktatóknak.

Gondolataimat a Magyar Katolikus Püspöki Kar által 1996-ban kiadott „Igazságosabb és testvériesebb világot” című körlevélből származó idézettel zárom. E körlevélben a Püspöki Kar már több mint tíz évvel ezelőtt arra hívta fel a figyelmet, hogy „A gyermekek, a felnövekvő generációk a minimális nevelésben sem részesülnek életük kezdetén, pedig a gyermeknek nemcsak az élethez van joga, de az emberhez méltó neveléshez is.”

*Dr. Szigeti Andrea
főiskolai docens, GFHF és PPKE VJK*

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A magyar jogtörténet forrásai (Szerk.: Mezey Barna) Osiris Kiadó, Budapest, 2006
- Aries, Philippe: Gyermek, család, halál, Gondolat Kiadó, Budapest, 1987
- Bogár Péter – Margitán Éva – Vaskúti András: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban, KJK-KERSZÖV Kiadó, Budapest, 2005
- Csikó Ottó – Filó Erika: Magyar családjog, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2003
- Emberi jogok (Szerk.: Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila), Osiris Kiadó, Budapest, 2008
- Filó Erika – Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem, HVG-ORAC, Budapest, 2009
- Giddens, Anthony: Szociológia, Osiris Kiadó, Budapest, 1997
- Jobbágyi Gábor: Személyi és családi jog, Szent István Társulat, Budapest 2005
- Kriminológia – Szakkriminológia (Szerk.: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós), Complex Kiadó, Budapest, 2006
- Kozma Tamás: Bevezetés a nevelés szociológiába, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 1999
- Mészáros István: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon, Szent István Társulat, Budapest, 2000
- Mészáros Tamás – Németh András – Pukánszky Béla: Bevezetés a pedagógia és az iskola-történetébe, Osiris Kiadó, Budapest, 1999
- Németh András: A magyar pedagógia tudománytörténete, Gondolat Kiadó, Budapest, 2015
- Németh András – Pukánszky Béla: A pedagógia problémátörténete, 2004 Gondolat Kiadó, Budapest
- Pedagógiai Lexikon I-III. kötet, Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997

- Somfai Balázs: Családjog, Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2003
- Szeibert Erdős Orsolya: Családi jog, Novissima Kiadó, Budapest, 2006
- Vavró István: A gyermek- és fiatalkorúak „bűnözésének” néhány kérdése, Család, gyermek, ifjúság, 2000. évi 3. szám, 7-10.
- Veczkó József: Gyermekvédelem pszichológiai és pedagógiai nézőpontból, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest, 2007